

Motion till riksdagen 2005/06:So698

av **Dan Kihlström m.fl. (kd)**

Hemlöshet

Motionen delad mellan flera utskott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om en rikstäckande kampanj med en nollvision för hemlösheten.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att regeringen skall verka för ett utvecklat samarbete mellan socialtjänst och frivilligorganisationer i arbetet mot hemlöshet.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att regeringen skall ta initiativ som underlättar inrättande av tak-över-huvudet-garantier i kommuner med hemlöshet.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att regeringen skall ta initiativ för att utveckla den regionala samverkan kring hemlöshetsfrågor.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om utvecklad forskning kring hemlöshet.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om utveckling av utslussningsboenden för att förbättra förutsättningarna vid övergången från anstaltsboende till ett liv i frihet.¹

¹Yrkande 6 hänvisat till JuU.

Fel! Okänt namn på

Inledning

Att vara hemlös innebär att leva helt utan trygghet. Det innebär att bära på en ständig oro som likt en tung ryggsäck skaver på ryggen. Det är en ständig oro för att inte hitta en sängplats för natten, oro för att inte hitta ett badrum, oro för kyla, mörker och smuts. ”Det är lätt att komma dit men svårt att ta sig därifrån.” Så uttrycker Situation Stockholm det när man sammanfattar de hemlösas situation. Ingen vill leva på gatan. Alla vill vi ha trygghet. Tryggheten finns i ett hem. Till de grundläggande behoven hos människan hör att ha en bostad, en plats som kallas ett hem, en plats som är ens tillflyktsort. Ett hem är förknippat med integritet och självkänsla. Det är därför en skamfläck att kvinnor och män, ofta med psykiska funktionshinder, bor på gatan i ett land som alltid legat högt i välståndsligan. Kristdemokraterna efterfrågar en politisk strategi för att lösa problemen kring hemlösheten och garantera varje samhällsmedborgare tak över huvudet.

Samhällsgemenskap

Människan behöver gemenskap. Hon utvecklas och mår bäst av att leva i en naturlig gemenskap som präglas av omtanke, ansvarstagande och solidaritet. Alla människor måste räknas och omfattas av en sådan samhällsgemenskap. När människor blir alltmer individualistiska riskerar de nätverk som personer som är på väg att slås ut ur samhället så väl behöver att försvinna. Även viljan att hjälpa någon som inte tillhör den närmaste kretsen minskar. Strängare krav på normalitet kan också vara ett hot mot människor som är på väg att slås ut. Ett hårdare klimat i arbetslivet och ökade krav på specialkunskaper gör att fler inte finner ett passande arbete och i förlängningen riskerar att förlora sin bostad. Arbetslöshet kan på kort tid bryta ner en människa och hennes möjligheter till ett fungerande vardagsliv. Situationen förvärras av att det saknas en helhetssyn, då specialister och samhällsinstitutioner delar in människolivet i allt mindre delar.

Många hemlösa vill inte söka hjälp därför att de inte orkar dra hela sin livshistoria gång på gång. En stor del av de hemlösa har psykiska problem och befinner sig i hemlöshet på grund av att psykiatrireformens intentioner inte fullt ut genomförts. Vården måste återigen ta sitt ansvar för denna grupp, särskilt med tanke på att andelen psykiskt sjuka bland de hemlösa ökar. Ett välfärdssamhälle värt namnet måste kunna härbärgera de människor som inte direkt faller inom ramen för det som anses normalt.

Hemlöshet

Officiellt finns ca 10 000 hemlösa i vårt land, men mörkertalet är stort. Undersökningar från Stockholm visar att andelen hemlösa kvinnor har ökat

Fel! Okänt namn på

och nu utgör ca 23 %. Medelåldern är 42 år för kvinnor och 44 år för män. Av männen har 80 % missbruksproblem, av kvinnorna 63 %. Andelen hemlösa med psykiska störningar har ökat mycket kraftigt. Av de hemlösa har 20 % haft psykiska problem i minst fyra år och 500 personer har varit hemlösa i tio år eller mer. Andra undersökningar visar att 17 % av samtliga hemlösa kvinnor har kvar vårdsnaden om sina barn. Osäkerheten kring problemets utbredning har gjort att Socialstyrelsen under 2005 fått regeringens uppdrag att genomföra nationella kartläggningar av hemlösheten i landet.

Gunnar Ågren, Folkhälsoinstitutets generaldirektör, säger i en rapport (FoU 1999:12) att ”hemlöshet kan ses som den mest extrema formen av den ekonomiska ojämlikhet och utslagning som förekommer i vårt samhälle. Det finns med andra ord ingen kvalitativ skillnad mellan hemlöshet och andra former av extrem fattigdom. Finns det processer i samhället som skapar ojämlikhet riskerar man hela tiden en nyrekrytering av de hemlösa. Den första försvarslinjen mot hemlösa måste därför ligga i den allmänna socialpolitiken.”

Som bostadslösa räknas personer som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte är stadigvarande inneboende samt är hänvisade till tillfälliga boendialternativ eller är uteliggare. Hemlösa definieras som uteliggare, boende på härbärgen i offentlig eller privat regi, boende på ungarshotell eller andra bostäder av uppenbart tillfällig karaktär, boende på hotellhem eller andra typer av kategorihus, intagna på institutioner för vård och boende som saknar bostad vid utskrivning, tillfälligt boende hos kompisar och så vidare. Distinktionen mellan hem- och bostadslöshet används på olika sätt av olika forskare och debattörer. Ibland ses hemlöshet som ett vidare begrepp än bostadslöshet, ibland tvärtom. Kommittén för hemlösa (SOU 2000:14) gör följande definition: ”En hemlös människa är en person som saknar tillgång till egen bostad och vars livsvillkor är sådana att han eller hon inte heller kan erhålla en reguljär bostad.”

Det är viktigt att poängtera att hemlöshet inte bara ett storstadsproblem. I Kommittén för hemlösas slutbetänkande konstateras visserligen att den största koncentrationen hemlösa finns i Malmö-, Göteborgs- och Stockholmsregionerna, men i de två högsta intervallen i statistiken finns 56 av landets kommuner.

Orsaker till hemlöshet

Missbruk, skilsmässa, psykisk sjukdom eller personlig konkurs är enligt tidningen för hemlösa i Stockholm, Situation Stockholm, några av de vanligare anledningarna till hemlöshet. Den stora psykiatrireformen med tiotusentals nedlagda vårdplatser avsåg att ge de psykiskt sjuka en mer människovärdig situation. De skulle slussas ut i samhället. Kommunerna skulle ordna bostäder. Många fick också bostäder, men ofta lämnades de ensamma i sina lägenheter i ett samhälle som de inte visste hur det fungerade och som egentligen inte ville ta emot dem.

Fel! Okänt namn på

Antalet hemlösa minskade under 1970-talet, men har nu ökat igen. Den främsta orsaken till minskningen var i första hand att det byggdes fler bostäder, framför allt inom ramen för det så kallade miljonprogrammet. Samtidigt fick gruppen ensamstående hemlösa större möjlighet att efterfråga bostad eftersom bostadskostnaden lades in i socialbidragsnormen. Också den ökade förtidspensioneringen av socialt utsatta och införandet av mer generösa kommunala bostadstillägg gjorde att dessa grupper aktivt kunde efterfråga en bostad.

Dagens stora bostadsbrist i samtliga tillväxtregioner är en betydande orsak till att hemlösheten växt sig starkare igen. Få bostäder till höga kostnader och fastighetsägare som kan välja hyresgäster med en bättre "historia" än dem som är arbetslösa, hemlösa och har problematiska sjukdomsbilder försvårar.

Andra förklaringar finns inom missbrukarvården, där det skett en förskjutning från långvariga institutionsbehandlingar mot öppenvård, korta vårdtider och skyddat boende med stöd. Detta ställer stora krav på framför allt kommunernas socialtjänst.

Det är också alkohol och narkotika som är den helt dominerande orsaken till den stora överdödligheten bland hemlösa, också bland de hemlösa som primärt har psykiska problem. En viktig negativ lärdom av 1970-talets program var att man inte kontrollerade droganvändningen. Detta ledde till att dödligheten bland hemlösa var högre på 1970-talet än på 1960-talet trots att vårdens materiella standard hade förbättrats avsevärt.

Nollvision

Det är en skamfläck för vårt land att tusentals kvinnor och män bor på gatan. Det behövs, menar Kristdemokraterna, en nollvision, en politisk vilja att verkligen lösa problemen kring hemlösheten. Hemlösheten är ett slags mått på nivån av välfärdssamhälle. Många skulle säkert uttrycka att hemlösheten är ett bevis på ett misslyckat välfärdssamhälle. Det handlar inte bara om att samhället ska upprätta olika program eller att regelsystemet måste förändras. Egentligen handlar det i grunden om hur vi tar ansvar för varandra, kort sagt det sociala nätverket. Staten, regionerna och kommunerna kan i samverkan göra mycket för att underlätta situationen för den hemlöse individen.

Kristdemokraterna anser därför att regeringen bör ta initiativ till en rikstäckande kampanj med en nollvision för hemlösheten.

Frivilliga insatser

I arbetet för hemlösa är frivilligorganisationerna omistliga samarbetspartner. Där det offentliga stödet av en eller annan orsak inte når fram till den enskilde kan frivilligorganisationerna fylla tomrummet och ge den hemlöse en strimma hopp. Många gånger har det visat sig att frivilligorganisationernas insatser är

Fel! Okänt namn på

effektivare på rehabiliteringsområdet. Stödet till dessa organisationer måste därför fortsätta och breddas. Regeringen bör verka för att det runtom i landet kommer till stånd ett utvecklat samarbete mellan socialtjänst och frivilligorganisationerna avseende arbetet mot hemlöshet.

Frivilliga organisationer som Stadsmissionen och Frälsningsarmén driver härbärgen/dagcenter för bl.a. hemlösa på flera orter i landet. I Stockholm finns ett stort antal myndigheter och organisationer som på olika sätt erbjuder stöd och hjälp för missbrukare och hemlösa. Förutom uppsökande arbete som bedrivs av såväl staden som landstinget och flera frivilligorganisationer finns dagverksamhet/härbärgen/kaféer som drivs av exempelvis Stadsmissionen, Frälsningsarmén, Ny gemenskap, Convictus och Situation Stockholm. Stockholms stad driver flera härbärgen och inackorderingshem. Ett exempel på ett framgångsrikt arbete är det så kallade Ormingeprojektet i Nacka. Det frivilliga arbetet är en förutsättning för att missbrukarvården inte helt ska haverera.

Olika metoder används för att hjälpa missbrukande hemlösa. Vårdprogram upprättas för att kunna leda till ett eget boende. Krav ställs ofta på absolut drogfrihet, vilket kan utgöra ett hinder för äldre missbrukare. Det måste finnas en öppenhet om vilken metod som bäst gagnar den enskilde.

Förmågan att erbjuda bra och strukturerade skyddade miljöer och stöd i eget boende är viktiga för att bryta hemlöshet. I ett sådant erbjudande måste också ingå möjligheten till meningsfull sysselsättning.

Åtgärder på lokal nivå

Det kommunala ansvaret liksom den kommunala kompetensen i bostadsfrågor baseras i allt väsentligt på kommunallagen (1991:900) och socialtjänstlagen (1980:620). Kommunen har enligt socialtjänstlagen det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Kommunerna har ett ansvar att erbjuda bostäder också till de hushåll som själva har svårt att göra sig gällande på bostadsmarknaden. Kommunerna måste därför ha en god tillgång till bostäder för att möta det sociala bostadsbehovet. Detta sker bäst i samverkan med såväl de allmännyttiga bostadsföretagen som med övriga fastighetsägare. Kommunerna förfogar över styrmedel som är tillräckliga för att kunna driva en aktiv bostadspolitik. Alla kommuner tar inte till vara den möjligheten.

Även bostadsföretagen måste ta sitt ansvar och medverka till förändrade vräkningsrutiner som tar större hänsyn till familjers och personers särskilda förutsättningar och behov. Särskilt svårt är det för barnfamiljer som vräks från sina bostäder. Varje år vräks cirka tusen familjer med barn. Därtill kan läggas alla som aldrig kommit in på bostadsmarknaden. Barnens bästa ska enligt lagen prioriteras i allt socialt arbete. Trots detta tvingas alltså många barn att flytta runt mellan olika tillfälliga bostäder. Detta får både traumatiska och praktiska konsekvenser för barnen. Regeringen har tillsatt en utredning för att förhindra denna utveckling. Utredaren ska analysera och lämna förslag på hur socialtjänsten och andra myndigheter kan förebygga och motverka vräkning

Fel! Okänt namn på

av barnfamiljer. Utredaren ska också se över hur socialtjänsten bättre kan stödja och hjälpa de familjer som ändå blir vräkta. Utredaren ska ta ställning till om det behövs lagändringar och i så fall vilka. Utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast den 30 oktober 2005. För barnens skull är det viktigt att de vräkta familjerna snarast får det stöd de så väl behöver. Kristdemokraterna förväntar sig att utredningen kommer att presentera en rad konkreta förslag på hur vräkta familjer ska få ett ökat stöd från samhället.

Kommunerna måste göra uppföljningar om långvarigt psykiskt funktionshinderades livsvillkor. En stor del av dessa saknar daglig sysselsättning. Framför allt måste olika former för kamratstöd och faddersystem utvecklas, så att det alltid finns någon som vet vart man kan vända sig för att få hjälp. En aktiv uppsökande verksamhet är nödvändig. Det måste finnas medicinska resurser också för hemlösa.

Tak-över-huvudet-garanti

Det är inte acceptabelt att människor ska stå utan tak över huvudet när de lämnar en anstalt. I Stockholms stad drev Kristdemokraterna under mandatperioden 1998–2002 igenom en ”tak-över-huvudet-garanti” som riktar sig till hemlösa. De hemlösa som så vill skall erbjudas en plats att sova om nätterna med tak över huvudet. Alla kommuner med liknande problem bör kunna genomföra liknande program. Riksdagen bör tillkännage att regeringen ska ta initiativ som underlättar inrättande av tak-över-huvudet-garantier i kommuner med hemlöshet.

Regional samverkan

Hemlöshetsproblematiken är komplex till sin natur och inte bara en intern kommunal angelägenhet. Det är inte ovanligt att hemlösa förflyttar sig över kommungränser för att om möjligt finna en sängplats över natten. Inte sällan är det de större kommunerna som får ställa sin socialtjänst till förfogande i denna utmaning. Därför bör hemlöshetsfrågan ses i ett regionalt perspektiv. Det är viktigt med en ökad samverkan mellan kommunerna. En sådan samverkan mellan berörda aktörer och kommuner är en avgörande framgångsfaktor i hemlöshetsarbetet.

Det regionala samarbetet har hittills varit inriktat på tillväxtfrågor, regional utveckling och marknadsföring. Det bör övervägas om inte sociala frågor typ hemlöshet hör hemma på den regionala agendan. Både på regional och på nationell nivå bör frågan om samverkan mellan kommuner, landsting, frivilligorganisationer, institutioner, myndigheter och stat snabbt belysas för att hitta bästa möjliga effektiva nivå för insatser.

Åtgärder på nationell nivå

I december 1998 tillsattes en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda den samlade problematiken om hemlöshet. 30 miljoner kronor avsattes i tre år för att i samverkan driva olika projekt med syfte att utveckla och utvärdera kvalitet och resultat i arbetet mot hemlöshet i hela landet. Kommitténs uppdrag löpte ut 2001 och samma år lämnade kommittén ett slutbetänkande. I detta betänkande finns många iakttagelser och konkreta förslag för en sammanhållen strategi. Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag bedrivit ett utvecklingsarbete mot hemlöshet 2002–2004. Socialstyrelsen har nu fått ett nytt regeringsuppdrag där det bland annat ingår att fördela pengar under de tre kommande åren till lokala hemlöshetsprojekt. Det är bra att en statlig myndighet fått ett konkret uppdrag inom detta område, men det är minst lika viktigt att hemlöshetsfrågorna inte försvinner från den högsta politiska ledningens agenda. Tvärtom borde detta arbete fördjupas på politisk nivå utifrån de erfarenheter som nu finns.

Forskning kring hemlöshet

Det kan konstateras att forskningen i Sverige när det gäller hemlösa har en mycket svag ställning. Detta får bland annat till följd att grundläggande metodfrågor vid denna typ av forskning inte har varit föremål för djupare diskussion. Kristdemokraterna anser att forskning om bostadssociala frågor måste vara ett viktigt deltema i den samhällsvetenskapliga forskningen. Det är viktigt med kunskap om hur många de hemlösa är, vad deras situation beror på och om de blir fler eller färre.

Kristdemokraterna föreslår att riksdagen tillkännager att regeringen ska ta initiativ till en utveckling av forskningen kring hemlöshet.

Metodutveckling och nya vägar till bostad

I arbetet kring hemlösheten finns ett antal goda exempel från hela landet. Dessa är dokumenterade på olika sätt. Dessa goda exempel borde samlas i en skrift eller läggas på en hemsida så att intresserade kan ta del av dem.

För att komma till rätta med bostadslösheten krävs nya idéer och okonventionella lösningar. Ett helt nytt koncept för bostäder till hemlösa är nödvändigt. I en övergångsperiod kan enkla lösningar som härbärgen och andra tillfälliga åtgärder godtas. På lång sikt måste bostadsbyggandet öka och en större rörlighet ske. Genom att förändra lagstiftningen och sänka skatterna för uthyrning av rum eller mindre del av egnahem skulle flyttkedjan öka. I Norge har skattebefrielsen vid uthyrning lett till positiva resultat och besparingar i samhällsekonomin.

Fel! Okänt namn på

Utslussningsboenden i kriminalvården

I Kristdemokraternas kriminalvårdspolitik föreslås att de flesta fängelser bör göras om till motivationsanstalter med tre steg. I steg tre ska finnas ett utslussningsboende där det frigivningsförberedande arbetet intensifieras. I utslussningsboendet kan kontakter byggas upp med familj, barn och arbetsmarknad och nätverk. Det handlar om att skapa relationer och bygga upp ett förtroende för att ha en möjlighet att få arbete vid frigivningen. Kontakter med övervakare skapas och sökandet efter bostad börjar.

Var femte anstaltsklient som friges är bostadslös. Det är viktigt att de dömda i alla avseenden förbereds och tränas inför sin kommande frigivning. Former för utslussningsboende måste skapas för att förbättra förutsättningarna för dem som ska anpassa sig till ett liv i frihet.

Riksdagen bör tillkännage att regeringen ska ta initiativ till en utveckling av former för utslussningsboenden.

Stockholm den 5 oktober 2005

Dan Kihlström (kd)

Ragnwi Marcelind (kd)

Johnny Gylling (kd)

Tuve Skånberg (kd)

Björn von der Esch (kd)

Annelie Enochson (kd)

Sven Gunnar Persson (kd)

Lars Gustafsson (kd)